

TIJDSCHRIF VOOR FILOSOFIE

Krisis

N^o57 december 1994

Subversieve Seksualiteit

Interview met Jürgen Habermas

Gay Amsterdam: een mislukt Utopia?

Steven Seidman

Toen ik werd uitgenodigd voor de conferentie 'Organizing Sexuality' in de zomer van 1994, zag ik ernaar uit om, voor het eerst, Amsterdam te bezoeken. Zoals zo veel Amerikanen, stelde ik mij Amsterdam voor als een soort homoseksueel sociaal Utopia. In onze verbeelding is Amsterdam zoïets als Provincetown of Castro (1), zonder dat het de buitenplaats is waar homoseksuelen als exotisch onderdeel van een toeristische attractie getolereerd worden of het openbare ghetto dat mag bestaan bij de gratie van het feit dat het afgescheiden is van *straight* Amerika.

Is Amsterdam de hoofdstad van de homoseksuele wereld - zoals een van de voordrachten op de conferentie was getiteld? Zijn status als hoofdstad impliceert dat Amsterdam een ideaal vertegenwoordigt van homoseksueel leven - althans in het Westen. Wat is dat ideaal dan? Eenvoudig gezegd, een maatschappij waar homoseksuelen in zo'n mate sociaal geaccepteerd en geïntegreerd zijn, dat wij ons niet hoeven bekend te maken als lesbo's of homo's; waar het kwaad van homofobie en homohaat verdwenen is of onschadelijk is gemaakt door onderwijs en recht; waar onderdrukking en discriminatie zo weinig voorkomen dat we geen subcultuur of sociale beweging hoeven op te zetten, maar slechts een organisatie of vertegenwoordiging om met de staat te onderhandelen. Is dit de werkelijkheid in Amsterdam? Veel mensen in Nederland lijken dat te geloven.

Op de laatste dag van de conferentie werd dit onderwerp besproken door een panel met een als homoseksueel bekend staande wethouder, een journalist en een leider van een nationale organisatie van homoseksuelen. Zij concludeerden, vrijwel zonder twijfel, dat dit inderdaad de realiteit is in Amsterdam. Lesbo's en homo's hebben in Amsterdam toch gelijke burgerlijke en politieke rechten? Hebben zij niet de vrijheid om samen te leven en samenlevingsverbanden aan te gaan die door de staat erkend worden? Zij zijn toch gevrijwaard van openbaar geweld en zij kunnen toch publieke functies uitoefenen, gerespecteerde schrijvers zijn en conferenties zoals 'Organizing Sexuality' beleggen, die gesubsidieerd worden door de universiteit? Deze sprekers raadden homoseksueel Nederland aan het Amerikaanse etnische model te verwerpen, waarin het gaat om het scheppen van een cultuur van publieke identiteiten, om het organiseren van een subcultuur en het opzetten van een politieke beweging. Zo'n model was in hun oordeel niet alleen overbodig, het was zelfs contraproductief, als het al niet reactionair was, aangezien de taal van het verschil slechts de voortgang van de sociale integratie belemmert en extreem rechts in de kaart speelt.

Dit was zonder meer een vreemd en verwarrend inzicht voor een Amerikaan, voor wie de toevlucht tot de taal en politiek van etniciteit, identiteit en verschil de kern uitmaakt van het georganiseerde homoseksuele en lesbische leven. Is het verschil tussen Amerika en Amsterdam dat tussen een nog steeds homofobe maatschappij en een

tolerante, open en post-homofobe maatschappij?

Ik was bijna overtuigd - bijna. Maar mijn korte verblijf in Amsterdam deed mij twifelen of alles wel helemaal in orde was in dit homoseksuele paradijs. Voordat ik in Amsterdam aankwam, had ik met verschillende Nederlandse academici contact gehad over de conferentie. Zij presenteerden zichzelf als leden van vakgroepen homo- en lesbostudies. Stel je voor, dacht ik, er zijn complete vakgroepen homo- en lesbostudies in Nederland! Dit wees onmiskenbaar op het feit dat Amsterdam een post-homofobe cultuur had.

Mijn aankomst in Amsterdam was in dat opzicht ontvullend. Ik kwam er achter dat homo- en lesbostudies in Nederland niet meer omvat dan zes tot acht wetenschappelijk medewerkers, waarvan de meesten een kortlopend deeltijdcontract hadden, en dat zij zich bewogen in de marge van de nationale academische wereld. Hoe meer tijd ik doorbracht met deze academici, hoe meer ik onder de indruk was van het werk dat zij in de afgelopen jaren verzet hebben, van de centrale rol die zij hebben gespeeld in het vormgeven van een wereldomvattende cultuur van homo- en lesbostudies, maar tegelijkertijd ook van de mate waarin zij overwerkt, onderbetaald en gemarginaliseerd waren in het Nederlandse academische leven. Utopia? Nauwelijks! Hun situatie kwam me voor als de toestand waarin homoseksuelen en lesbiennes zich gewoonlijk bevinden: inferieur aan een hetero-normatieve maatschappij die haar legitimiteit ontleent aan haar tolerante karakter. Homo- en lesbostudies zijn geaccepteerd zolang ze in de marge van het academische leven blijven; de academische kast zit in Nederland nog altijd stevig dicht.

Er valt zelfs iets voor te zeggen dat homo- en lesbostudies in de Verenigde Staten beter af zijn: daar zijn nieuwe vakgroepen, met volledige aanstellingen opgericht, daar vormen programma's in homo- en lesbostudies een vast bestanddeel van het aanbod van vele universiteiten en hogescholen en daar gaan tijdschriften en uitgevers met elkaar in de slag om werk uit die hoek te publiceren. Ik zeg niet dat de Verenigde Staten een Utopia zijn; het Amerikaanse academische leven gaat nog overwegend uit van een heteroseksuele norm. Maar ook Amsterdam is niet zo'n Utopia, zelfs niet bij benadering - in ieder geval niet het homoseksuele academische leven in Amsterdam.

Je zou natuurlijk kunnen stellen dat de universiteit de laatste enclave is van homofobe intolerantie in Amsterdam. Ik ben bang dat ik het anders zie. Toen ik door Amsterdam liep zag ik dat de reclame, op één uitzondering na, uitsluitend heteroseksueel was. Snuffelend door tijdschriften en in winkels, zag ik advertenties voor kleding, eten, lichaamsverzorging en andere artikelen, met allerlei beelden en representaties van heteroseksualiteit, maar werkelijk niet één van homoseksualiteit. Op straat werd ik mij ervan bewust dat de sociale ruimte georganiseerd was rond het beginsel van heteroseksualiteit. Dat werd bijvoorbeeld duidelijk in het publieke gedrag van gemengde stellen die hand in hand liepen of liefkozingen uitwisselden, terwijl ik geen vergelijkbare homoseksuele publieke uitingen tegen kwam, hoewel ik mij er natuurlijk van bewust was dat deze ruimte ook bevolkt werd door homoseksuele mannen en vrouwen. Het komt mij voor dat de dominante publieke ruimte in Amsterdam nog steeds in sterke mate officieel heteroseksueel gewaarmerkt is. De openlijke aanwezigheid van een lesbisch of homopubliek was beperkt tot specifieke ruimtes, zoals de straten rond de Reguliersdwaarsstraat en bepaalde plaatsen, zoals cafés of *sex shops*. Dit verschilt

natuurlijk niet zo veel van de Verenigde Staten, van steden als New York, San Francisco of Chicago, waar de belangrijkste publieke ruimtes (straten, winkels, de media) in het teken staan van de heteroseksualiteit, terwijl nichten getolereerd worden in de achterstraten, in de winkels en cafés waar ze niet gezien of gehoord kunnen worden of op toeristische plekken waar ze onderdeel van de attractie uitmaken.

Aan iedereen die van mening is dat Amsterdam een homoseksueel Utopia is, of aan het worden is, vraag ik: heeft homoseksualiteit een gelijkwaardige plaats in het openbaar onderwijs? Worden homo-seks, -intimiteiten en -cultuur op dezelfde manier aangeleerd als heteroseksualiteit? Heeft homoseksualiteit een gelijkwaardige plaats in advertenties, in de media, in de populaire cultuur? Kunnen onderwijzers, acteurs, fotomodellen, ambtenaren, academici, artsen en handarbeiders openlijk en zonder vrees homoseksueel zijn? Wordt in het institutionele leven in Amsterdam werkelijk niet gelet op seksuele oriëntatie?

Ik wil niet suggereren dat Amsterdam net zo intolerant en homofob is als de Verenigde Staten, maar wel dat heteroseksualiteit nog steeds het organiserend beginsel van het sociale leven is. En als dat zo is, dan is er behoefte aan een of andere cultuur waarin ruimte is voor het scheppen van publieke identiteiten, voor het opzetten van gemeenschappen en politieke bewegingen. Om te weten welke vorm dat in Nederland zou moeten aannemen een veel groter inzicht in de nationale cultuur en politiek gevraagd dan waar ik over beschik.

Ik blijf zitten met een interessante en kwellende vraag: waarom is er in Amsterdam zo'n verzet, als ik het zo mag noemen, tegen publieke identiteiten, subculturen en politieke bewegingen? Hoewel ik niet de schijn wil wekken hierop een antwoord te weten, zou ik toch het volgende willen opmerken. Het viel me op hoe zeer in Amsterdam, Parijs en andere Europese steden de vormgeving van een tolerant, rijk, vitaal en beschaafd openbaar leven tot centraal onderdeel van het sociale beleid, de cultuur en de nationale identiteit wordt gemaakt. Misschien dat men ervan uitgaat dat een dergelijk openbaar leven alleen te handhaven is door persoonlijke verschillen te privatiseren, door beperkingen op te leggen aan de uiting van persoonlijke verschillen in publieke identiteiten, en door de organisatie van persoonlijke verschillen als basis van publieke politiek uit te bannen. Het ongelooflijk rijke, vitale en relatief ongewelddadige openbare leven lijkt mogelijk gemaakt te worden door een cultuur van burgerlijk kosmopolitisme, maar dit gaat ten koste van publieke verschillen en een politiek gebaseerd op verschil. De onderdrukking daarvan moet volgens mij niet zozeer opgevat worden als repressie en dwang, maar eerder als stilzwijgende disciplinerende en normaliserende. Zij bewerkstelligen ongemerkt dat het verschil niet mag worden uitgedrukt in de vorm van een identiteit, een collectieve levensvorm, of een sociale beweging, die waarschijnlijk een bedreiging vormen voor deze openbare kosmopolitische cultuur.

(vertaling: Ido de Haan)

Noot

- 1 Provincetown is een vakantietoord in New England; Castro is een wijk in San Francisco.